

قیام ۱۹ دی

قیام ۱۹ دی مردم قم زمینه‌هایی داشته که برای بررسی قیام ۱۹ دی مردم قم بایستی اول فضای سیاسی - اجتماعی سال ۵۶ و فضای کلی دهه ۵۰ را مورد کنکاش قرار دهیم.

فهرست مندرجات

- ۱ - مقدمه
- ۲ - مصاحبه شاه
- ۳ - عوامل ایجاد مقاله
 - ۳.۱ - دوام گفتمان مبارزه
 - ۳.۲ - اختناق و سرکوب
 - ۳.۳ - درگذشت مشکوک دکتر شریعتی
 - ۳.۴ - شهادت مصطفی خمینی
 - ۳.۵ - مقاله موهن روزنامه اطلاعات
- ۴ - پانویس
- ۵ - منبع

مقدمه

بصورت خیلی مختصر می‌توان گفت؛ در دههٔ ۵۰ رژیم شاه یکی از ثروتمندترین و قدرتمندترین کشورهای منطقه و دنیا بوده و از طرف دیگر، حمایت همه جانبهٔ آمریکا پشتوانه این رژیم شاهنشاهی بوده است. به عنوان مثال «در سال ۱۳۵۶ درآمد نفتی ایران ۷/۲۰ میلیارد دلار بوده است».^[۱] ارتش مدرن ۴۰۰۰۰۰ نفری مسلح به پیشرفته‌ترین تسلیحات و با تشکیلات دقیق و منظم که خشونتش زبان زد عام بود در اختیار رژیم ایران بود.^[۲]

مصاحبه شاه

شاه آن چنان به سلطنت خود امیدوار بود که در مصاحبه با خبرنگار ایتالیایی «اوربانا فالاجی» چنین مطرح می‌کند:
«به طور کلی من تنها نیستم، بلکه نیرویی مرا همراهی می‌کند که دیگران آن را نمی‌بینند. قدرت خدایی است و در ضمن دستورهای مذهبی دریافت می‌کنم... می‌دانم از طرف او برای انجام یک ماموریت انتخاب شده‌ام»^[۳]
شاه در ادامه مصاحبه سلطنت خویش را چنین وصف می‌کند:
«سلطنت من کشور را نجات داد، به خاطر این که خدا کنار من بود. می‌خواهم بگویم تمام کارهایی که برای ایران کرده‌ام به تنهایی انجام نداده‌ام و کسی که پشت سر من بوده خدا بوده است».^[۴]

با توجه به فضای سیاسی - اجتماعی دهه ۵۰، وقتی در چنین فضایی قیامی رخ می‌دهد باید ریشه‌های آن را مورد بررسی قرار داد که این قیام از کجا نشأت گرفته است. مبارزه و قیام‌های مردمی علیه رژیم که اغلب نتیجه و محصول تلاش‌های فکری و عملی نخبگان سیاسی حوزه‌ها و دانشگاه‌ها بوده است علت واحدی نداشته است.
قیام ۱۹ دی نیز از این قاعده مستثنی نیست، چنین نیست که این قیام صرفاً به خاطر یک مقاله نوهین آمیز بوجود آمده باشد، بلکه این قیام نیز مانند قیام‌های دیگر علل متعددی داشت، هر چند با درج مقاله «ایران و استعمار سرخ و سیاه» به اوج خود رسید.

عوامل ایجاد مقاله

عوامل ایجاد این مقاله عبارتست از:

← دوام گفتمان مبارزه

امام خمینی از سال ۴۱ و ۴۲ وارد مبارزه شدند و از بدو ورودشان به مبارزه، جایگاه دین را در مبارزاتشان تشدید نمودند. و حضرت امام با توجه به ایدئولوژی که انتخاب نموده بودند و سازمان عظیم و معظم روحانیت که در سراسر کشور ریشه داشت و از استقلال مالی برتری برخوردار بود، نسبت به سایر گروه‌های مبارزه با رژیم از رجحان برخوردار بود، ایشان به نهادینه نمودن مبارزه و بسیج همگانی همت گمارد. افکار عمومی و فرهیختگان جامعه را بسوی نهضت معطوف داشت. استقلال مالی - فکری و مردمی - مذهبی بودن نهضت امام تا سپیده دم پیروزی انقلاب قرین مشارکت و بسیج توده‌ها بود. و قیام ۱۹ دی ماه ۵۶ هم در دفاع و حمایت از شان مذهبی حضرت امام بود.

← اختناق و سرکوب

آگاهان سیاسی معتقدند که با زور و سر نیزه می‌توان به حکومت دست یافت اما نمی‌توان به حکومت ادامه داد. [۵] با بررسی تاریخ این نکته روشن می‌شود که دهه ۴۰ و ۵۰ دورهٔ اختناق و سرکوب مخالفان دولت در ایران است. در این دوره هر کجا به دولت، ساواک، شخص شاه و آمریکا اعتراض می‌شد، به شدت سرکوب می‌شد. از نمونه‌های بارز آن تبعید امام در ۱۳ خرداد ۱۳۴۲ از بین بردن پهلوان غلامرضا تختی در ۱۷ دی ۱۳۴۶ توسط ساواک و به شهادت رساندن بسیاری از علما مانند؛ آیت‌الله مجتهد سنجیدی در ۲۰ خرداد ۱۳۴۹ و آیت‌الله حسین غفاری در ۷ دی ۱۳۵۳ می‌باشد. زندان‌های شاه پر شده بود از معترضینی که هر کدام ایده خاصی با هم داشتند. گروه‌های چپ، پیشگام مبارزه صلحانه با رژیم بودند و مجاهدین خلق هم در تلاش برای دور نماندن از رقبا. گروه‌ها با یکدیگر تضارب آرا نداشتند و گاهی با یکدیگر به درگیری می‌پرداختند. گروه‌های اسلامی به محوریت حضرت امام به گرانگیزه مبارزه تبدیل شده بودند و این وحشت رژیم را برانگیخته بود.

← درگذشت مشکوک دکتر شریعتی

اواخر دههٔ ۴۰ و دهه ۵۰، دکتر شریعتی در بین انقلابیون جایگاه ویژه‌ای داشت و جلسات بحث و درس او از مستمعین فعال گرم بود و رژیم قصد جذب یا حذف ایشان داشت. با مرگ مشکوک ایشان که در تاریخ ۲۹ خرداد ۱۳۵۲ در لندن اتفاق افتاد مبارزان، رژیم را محکوم کردند به این عنوان که رژیم شاه، متفکران مخالف خود را از میان برمی‌دارد. این اتهام هزینه‌های گزافی را برای رژیم داشت، به همین علت، رژیم تصمیم گرفت جسد وی را به ایران انتقال دهد. نقش مهم و اساسی مرگ نابهنگام شریعتی این بود که زمینهٔ اعتراض و مخالفت‌ها و حرکت‌های انقلابی علیه رژیم را فراهم ساخت، و از همه مهم تر اینکه این حادثه، که از آن به نقش مستبدانه رژیم در از میان برداشتن مخالفان متفکر تحلیل می‌شد باعث اجتماع و وحدت گروه‌های سیاسی گردید. [۶]

← شهادت مصطفی خمینی

شب اول آبان ۵۶ آیت‌الله مصطفی خمینی توسط عمال رژیم شاه شهید شد. شهادت آقا مصطفی شتاب خاصی به حرکت انقلاب اسلامی بخشید که می‌توان موج برخاسته از آن را به عنوان آغاز قیام عمومی مردم دانست. مجالس یادبود متعددی در سرتاسر کشور برگزار و در سپس هر یک از این مجالس، تظاهرات گسترده‌ای علیه رژیم شاه به راه انداخت و بار دیگر امام به عنوان رهبر حرکت اسلامی در جامعه مطرح کرد. به خاطر شهادت آقا مصطفی از جاهای مختلف، پیام تسلیت برای امام فرستاده شد و امام در جواب این تسلیت‌ها مردم را متوجه نهضت می‌کردند. ایشان در پاسخ به تلگراف تسلیت آقای عرفات چنین می‌گوید:

«... در زمان شاه فعلی شاهد فجایعی بوده و هستیم که روی چنگیز را سفید کرده، شاهد قتل عام فجیع غیرانسانی پانزدهم خرداد (دوازدهم محرم) بودیم... ما شاهد هجوم به مدارس دینی و دانشگاه‌ها بودیم که در آنها قتل‌ها و غارت‌های فراوان و آهانت به قرآن کریم و کتب مقدس اسلامی و هنک و ضرب طلاب علوم دینی و آتش زدن کتاب‌های آنان و در دانشگاه‌ها ضرب و جرح جوانان و دختران بودیم... ما شاهد این همه مصیبت‌ها و انحرافات و خیانت‌ها بوده و هستیم، که مصیبت‌های شخصی را باید فراموش کنیم». [۷]

امام در پیامی که بعد از شهادت مصطفی به مردم ایران داد، چنین بیان می‌کند:

«ما با گرفتاری عظیم و مصیبت‌های دلخراشی مواجه هستیم که باید ذکری از مصایب شخصی نکنیم». [۸]

امام در دهم دی ماه ۵۶ سخنرانی مفصلی ایراد فرمودند که این سخنرانی خشم رژیم شد. [۹] و شهادت فرزند امام، فضایی را پدید آورد که شاید رژیم می‌خواست به نوعی عقب نشینی تاکتیکی نماید.

← مقاله موهن روزنامه اطلاعات

روزنامه اطلاعات در هفدهم دی ماه ۵۶ مقاله‌ای را تحت عنوان «ایران و استعمار سرخ و سیاه» نوشته وزیر فرهنگ داریوش همایون و به امضاء احمد رشیدی مطلق به چاپ رساند. او ۱۵ خرداد را حاصل اتحاد کمونیست‌ها و ارتجاعیون دانسته و به امام توهین نمود و بدنبال متهم نمودن امام به عنوان عامل کشتار ۱۵ خرداد بود. او می‌خواست ثبات رژیم را به مخالفان القاء نماید و اثبات کند که ایران جزیره ثبات است.

انتخاب روز ۱۷ دی برای درج مقاله مزبور، به جهت انتساب این روز به بنیانگذار و مؤسس رژیم پهلوی، یعنی رضاخان پهلوی بود. وی در چنین روزی، مساله حجاب که یکی از ارکان و ارزش‌های تثبیت شده جامع دینی بود را زیر سؤال برد و با آن درگیر شد و قصد برچیدن آن را در سر می‌پروراند. [۱۰] سفیر وقت انگلیس در تهران- آنتونی پارسونز - در کتاب "غرور و سقوط" از توطئه هتک امام پرده برمی‌دارد و به صراحت می‌گوید: «در اوایل ژانویه تصمیم گرفته شد که برای بی اعتبار کردن امام خمینی مطالبی علیه او منتشر شود». [۱۱]

روز ۱۸ دی، درس‌های حوزه [۱۲] و کلاس‌های درس دانشجویان دانشگاه‌های تهران و شهرهای دیگر تعطیل شد و دانشجویان در محیط دانشگاه‌ها به راهپیمایی پرداختند. طلبه‌ها صبح به طرف بیت آیت‌الله گلپایگانی حرکت می‌کنند. ایشان صحبت‌های خود را با کلمهٔ استرجاع؛ "انا لله و انا الیه راجعون" شروع کردند و گفتند: «ما هم از وارد شدن این ضایعه بزرگ بر جامعه روحانیت و بر فقه و اجتهاد خیردار شدیم. این‌ها اشتباه می‌کنند...». [۱۳] گردهمایی از مسجد اعظم شروع شد و مردم بعد به بیوت مراجع دیگر رفتند. قرار شد روز ۱۹ دی یک تظاهرات بزرگ مردمی تشکیل شود. روز بعد بازاریان هم مغازه‌ها را تعطیل کردند و همراه طلبه‌ها تظاهرات پرشوری برپا کردند و به دفتر حزب رستاخیز حمله بردند و آن را آتش زدند و نمایندگی روزنامهٔ اطلاعات را هم آتش زدند، که با خشونت پلیس مواجه می‌شود. چندین نفر کشته و زخمی شدند. این اولین قیام نبود، بلکه قیامی بود که زمینه ساز قیام‌های اربعینی دیگر شد و به نهضت و انقلاب شتاب بیشتری بخشید.

اربعین شهادی قم را مردم تبریز در ۲۹ بهمن با یک تظاهرات و قیام پرشور برگزار کردند و همین طور اربعین‌های دیگر برگزار شد تا پیروزی انقلاب و می‌توان گفت؛ قیام ۱۹ دی، نقطه شروعی شد برای از هم پاشیده شدن سازمان و ساختار حکومت پادشاهی در ایران و وحدت مخالفین رژیم.

پانویس

- ↑ طالبی دارابی، ابراهیم، جایگاه قیام ۱۹ دی در پیروزی انقلاب اسلامی، ص ۱۸.
- ↑ طالبی دارابی، ابراهیم، جایگاه قیام ۱۹ دی در پیروزی انقلاب اسلامی، ص ۱۲.
- ↑ مصاحبه اوربانا فالاجی با شاه ایران، تهران، ص ۱۰.
- ↑ مصاحبه اوربانا فالاجی با شاه ایران، تهران، ص ۱۱.
- ↑ طالبی دارابی، ابراهیم، جایگاه قیام ۱۹ دی، ص ۲۸.
- ↑ طالبی دارابی، ابراهیم، جایگاه قیام ۱۹ دی، ص ۴۰.
- ↑ خمینی، روح الله، صحیفه نور، سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ج ۱، ص ۲۴۸.
- ↑ خمینی، روح الله، صحیفه نور، سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ج ۱، ص ۲۴۹.
- ↑ خمینی، روح الله، صحیفه نور، سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ج ۱، ص ۲۴۸.
- ↑ حماسه ۱۹ دی قم، به کوشش علی شیرخانی، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ص ۲۵.
- ↑ طالبی دارابی، ابراهیم، جایگاه قیام ۱۹ دی، ص ۵۵.
- ↑ ۱۹ دی به روایت اسناد ساواک، وزارت اطلاعات مرکز اسناد بررسی اسناد تاریخی، ص ۶۲.
- ↑ حماسه ۱۹ دی قم، به کوشش علی شیرخانی، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ص ۲۷.

